

Верховний
Суд

Деякі проблеми оформлення касаційних скарг і застосування «касаційних фільтрів» у цивільному судочинстві

Дмитро Гудима –
суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

Типові помилки в оформленні та поданні касаційних скарг

1. Помилки, які зумовлюють повернення касаційної скарги

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- 3. Касаційна скарга **підписується** особою, яка її подає, або представником такої особи.
- До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший **документ, що посвідчує повноваження** представника;

Стаття 58. Участь у справі представника

- 3. Юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені **відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту)** (самопредставництво юридичної особи), або через представника.

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 62. Документи, що підтверджують повноваження представників

- 4. Повноваження адвоката як представника підтверджуються одним з таких документів:
 - 1) довіреністю;
 - 2) ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
 - 3) дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

Стаття 26. Підстави для здійснення адвокатської діяльності

- 2. Ордер - письмовий документ, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правничої допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити **підпис адвоката**. Рада адвокатів України затверджує **типову форму ордера**.

Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція)

- 9. Ордер, що видається адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, **підписується адвокатом** та посвідчується печаткою адвоката (за її наявності).
- 10. Ордер, який видається адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, обов'язково має **містити підпис адвоката**, який надає правничу (правову) допомогу на підставі цього ордера, та підпис керівника адвокатського бюро, адвокатського об'єднання і скріплений печаткою юридичної особи. ...
- 11. Ордер, **встановленої цим Положенням форми**, є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта.

Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція)

- 12. Ордер містить наступні реквізити:
- 12.1. Серію, порядковий номер ордера;
- 12.10. Підпис адвоката, який видав ордер, у разі здійснення ним індивідуальної діяльності (у графі «Адвокат»);
- 12.11. Підпис адвоката, який надає правову допомогу, якщо ордер, виданий адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням (у графі «Адвокат»);
- 12.13. Двовимірний штрих-код QR-код) з посиланням на профайл адвоката в ЄРАУ;

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 43. Права та обов'язки учасників справи

- 5. Документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) **можуть подаватися** до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи **в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи**, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.
- 6. Процесуальні документи **в електронній формі мають подаватися** учасниками справи **до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи** в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 43. Права та обов'язки учасників справи

- 8. ... Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в паперовій формі, такі документи скріплюються **власноручним підписом** учасника справи (його представника).
- 9. Якщо позов, апеляційна, касаційна скарга подані до суду в електронній формі, позивач, особа, яка подала скаргу, мають подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази **виключно в електронній формі**, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі.

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 393. Залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги

- 4. Касаційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом також, якщо:
 - 1) касаційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

Стаття 183. Загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення

- 2. Письмові заява, клопотання чи заперечення підписуються заявником чи його представником. ...
- 4. Суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без дотримання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду.

1.1. Брак у підписанні скарги учасником справи чи представником

- **відсутність підпису** скаржника чи його представника на письмовій скарзі
- **підписання скарги зверху** (перед текстом) (ухвала ВП ВС від 11.09.2024 у справі №930/191/23)

1.2. Брак у документах, що посвідчують повноваження підписанта скарги юридичної особи

- підписання скарги юридичної особи за відсутності підтвердження права самопредставництва (за законом, статутом, положенням, трудовим договором), зокрема **за відсутності наказу про прийняття на роботу** чи переведення на роботу у певний підрозділ, а також **положення про цей підрозділ та посадової інструкції**)
- надання для підтвердження права самопредставництва **ВИКЛЮЧНО** витягу з ЄДР

1.3. Брак у документах, що посвідчують повноваження представника

- **відсутність підпису адвоката** на ордері, доданому до письмової касаційної скарги
- **відсутність довіреності/ордера/доручення** органу (установи) БПД, виданої (-го) представникові скаржника
- **невідповідність ордера вимогам** Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (генерування ордера в електронному кабінеті)
- **відсутність довіреності** на представництво за умови, що у дорученні органу (установи) БПД було чітке правило про необхідність видання довіреності для представництва

Не є браком

- відсутність підпису керівника адвокатського бюро/об'єднання на ордері, виданому під час воєнного стану

1.4. Брак у способі подання касаційної скарги

- подання **адвокатом** скарги в електронній формі шляхом надсилання **на електронну адресу** суду, а не через електронний кабінет.

Не є браком

- подання фізичною особою, яка не має обов'язку зареєструвати електронний кабінет, процесуальних електронних документів через офіційну електронну адресу суду (див. *mutatis mutandis* постанову ВП ВС від 13.09.2023 у справі №204/2321/22 (пункти 8.7, 8.8, 8.9, 12.1-12.3)).

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- 2. У касаційній скарзі повинно бути зазначено:
- 5) підставу (підстави), на якій (яких) подається касаційна скарга з визначенням передбаченої (передбачених) статтею 389 цього Кодексу підстави (підстав).

Стаття 393. Залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги

- 4. Касаційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом також, якщо:
- 4) у касаційній скарзі не викладені передбачені цим Кодексом підстави для оскарження судового рішення в касаційному порядку.

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 389. Право касаційного оскарження

- 2. Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у **пункті 1 частини першої** цієї статті (**рішення**), є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках:
 - 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права **без урахування висновку** щодо застосування норми права **у подібних правовідносинах**, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;
 - 2) якщо скаргник **вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення** від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 389. Право касаційного оскарження

- 2. Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у **пункті 1 частини першої** цієї статті (**рішення**), є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках:
 - 3) якщо **відсутній висновок** Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;
 - 4) якщо судове рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами **першою, третьою статті 411** цього Кодексу.
- Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у **пунктах 2, 3 частини першої** цієї статті (**ухвали**), є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

1.4. Брак у змісті касаційної скарги

- відсутність посилання на визначені у статті 389 ЦПК підстави касаційного оскарження та їхнього обґрунтування (загальна вказівка на порушення чи неправильне застосування судами норм права)

2. Помилки, які зумовлюють залишення касаційної скарги без руху

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- У касаційній скарзі **повинно** бути зазначено:
- 1) **найменування суду**, до якого подається скарга;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає касаційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), **поштовий індекс, ідентифікаційний код** юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, **реєстраційний номер облікової картки платника податків** (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта (для фізичних осіб - громадян України), **номери засобів зв'язку**, адреса електронної пошти (за наявності), **відомості про наявність або відсутність електронного кабінету**;

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- У касаційній скарзі **повинно** бути зазначено:
- 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

Стаття 14. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система

- Якщо цим Кодексом встановлено вимогу зазначення у змісті процесуального документа відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету, особа, яка подає до суду відповідний процесуальний документ в електронній формі через електронний кабінет, **звільняється від обов'язку зазначення відповідних відомостей.**

2.1. Брак у «реквізитах» суду й учасників справи

- адресування касаційної скарги **Великій Палаті Верховного Суду**
- надання **абонскриньки** на пошті замість адреси місцезнаходження (місця проживання) скаржника
- відсутність поштового **індексу** скаржника
- відсутність **коду в ЄДР або РНОКПП** скаржника
- відсутність **номерів засобів зв'язку** скаржника
- відсутність відомостей **про наявність або відсутність електронного кабінету**

Не є браком

- адресування касаційної скарги Касаційному цивільному суду
- надання додаткової інформації про учасників справи (дати народження/реєстрації, паспортних даних/№ в ЄДР тощо)
- відсутність адреси електронної пошти скаржника за наявності у нього електронного кабінету
- нестача відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету, якщо скаржник подає касаційну скаргу через електронний кабінет

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- У касаційній скарзі **повинно** бути зазначено:
- 6) **клопотання** особи, яка подає скаргу;
- 7) **перелік письмових матеріалів**, що додаються до скарги; ...

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- 4. До касаційної скарги додаються:
 - 1) копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості учасників справи, крім випадків, якщо така скарга та додані матеріали подаються до суду в електронній формі через електронний кабінет. У разі подання скарги та доданих матеріалів в електронній формі через електронний кабінет до неї додаються докази надсилання її копії та копій доданих матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 43 цього Кодексу;
 - 2) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного рішення суду апеляційної інстанції, - за наявності;
 - 3) документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 43. Права та обов'язки учасників справи

- 7. У разі подання до суду в електронній формі заяви по суті справи, зустрічного позову, заяви про збільшення або зменшення позовних вимог, заяви про зміну предмета або підстав позову, заяви про залучення третьої особи, апеляційної скарги, касаційної скарги та документів, що до них додаються, учасник справи **зобов'язаний надати доказ надсилання таких матеріалів іншим учасникам справи.**
- Такі документи в електронній формі направляються **з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи** або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, шляхом надсилання до електронного кабінету іншого учасника справи, а у разі відсутності в іншого учасника справи електронного кабінету чи відсутності відомостей про наявність в іншого учасника справи електронного кабінету - **у паперовій формі листом з описом вкладення.**

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 43. Права та обов'язки учасників справи

- 7. ... Якщо інший учасник справи відповідно до частини шостої статті 14 цього Кодексу зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його, учасник справи, який подає документи до суду в електронній формі з використанням електронного кабінету, звільняється від обов'язку надсилання копій документів такому учаснику справи.

2.2. Брак переліку додатків і додатків до скарги

- відсутність переліку додатків за наявності додатків до скарги
- відсутність у переліку додатків тих матеріалів, які додані до скарги
- відсутність копій кожного з додатків для всіх учасників справи (ненадання для інших учасників справи копій доданих до скарги клопотань, квитанції про оплату судового збору, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, довіреності, ордера/доручення, договору про надання правничої допомоги тощо)
- відсутність доказів надсилання касаційної скарги з усіма додатками до електронних кабінетів інших учасників справи
- наявність доказів надсилання до електронних кабінетів учасників справи копій касаційної скарги з додатками, кількість яких (сторінок яких) не відповідає дійсній кількості

2.2. Брак переліку додатків і додатків до скарги

- **описки в ордері** (у реквізитах договору про надання правничої допомоги, у даних скаржника тощо)
- **відсутність доказів вартості майна**, якого стосується майнова позовна вимога

Не є браком

- відсутність копій касаційної скарги з додатками у разі її подання через електронний кабінет
- ненадсилання касаційної скарги з додатками до електронного кабінету учасника справи, який зобов'язаний такий кабінет зареєструвати, але цього не зробив

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 392. Форма і зміст касаційної скарги

- 2. У касаційній скарзі повинно бути зазначено:
- 5) підставу (підстави), на якій (яких) подається касаційна скарга з визначенням передбаченої (передбачених) статтею 389 цього Кодексу підстави (підстав).

2.3. Брак в обґрунтуванні підстав касаційного оскарження

- відсутність обґрунтування визначених у статті 389 ЦПК підстав касаційного оскарження за наявності посилання на ці підстави
- відсутність посилання на визначені у статті 389 ЦПК підстави касаційного оскарження за наявності обґрунтування цих підстав

Проблеми обґрунтування касаційних скарг з огляду на «касаційні фільтри»

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 389. Право касаційного оскарження

- 3. Не підлягають касаційному оскарженню:
- 2) судові рішення у **малозначних** справах **та** у справах з ціною позову, що не перевищує **двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб ($250 \times 3028 = 757000$), крім випадків, якщо:
 - а) касаційна скарга стосується питання права, яке має **фундаментальне** значення для формування єдиної правозастосовчої практики;
 - б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу **позбавлена можливості спростувати обставини**, встановлені оскарженим судовим рішенням, **при розгляді іншої справи**;
 - в) справа становить **значний суспільний інтерес** або має **виняткове значення для учасника** справи, який подає касаційну скаргу;
 - г) суд першої інстанції **відніс справу до категорії малозначних**

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 19. справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів

- 6. Для цілей цього Кодексу **малозначними справами є**:
 - 1) справи, у яких ціна позову **не перевищує тридцяти розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб ($30 \times 3028 = 90840$);
 - 2) справи **незначної складності, визнані судом малозначними**, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб ($80 \times 3028 = 242240$);
 - 3) справи про стягнення **аліментів**, збільшення та зменшення їх розміру, припинення стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, *якщо* такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);
 - 4) справи про **розірвання шлюбу**;
 - 5) справи про **захист прав споживачів**, ціна позову в яких **не перевищує шістдесяті розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб ($60 \times 3028 = 181680$).

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 274. Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження

- 4. В порядку спрощеного позовного провадження **не можуть бути розглянуті** справи у спорах:
 - 1) що **виникають з сімейних відносин**, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя; 2) щодо **спадкування**; 3) щодо **приватизації державного житлового фонду**; 4) щодо **визнання необґрунтованими активів та їх витребування** відповідно до глави 12 цього розділу; 5) в яких **ціна позову перевищує двісті п'ятдесят розмірів** прожиткового мінімуму для працездатних осіб (250=3028=757000); 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами у спорах, **вказаних у пунктах 1-5 цієї частини.**

«Брак» касаційної скарги

- суд першої інстанції визнав справу малозначною, а у касаційній скарзі **немає аргументів про те, що таке визнання є помилковим**
- справа **є малозначною** чи не є, але **ціна позову не перевищує 250 розмірів прожиткового мінімуму** для працездатних осіб (250=3028=757000) **і відсутнє обґрунтування** (1) фундаментального значення питання права для формування єдиної правозастосовчої практики, (2) того, що в іншій справі скажчик позбавлений можливості спростувати встановлені судом обставини, (3) значного суспільного інтересу, (4) виняткового значення касаційної скарги для скажчика:
- (а) є твердження про такі винятки **без мотивів**;
- (б) фундаментальність пояснена через **наявність суперечливої практики Верховного Суду, яка такою не є**;
- (в) **відсутнє обґрунтування розходжень у практиці апеляційних судів України** щодо вирішення конкретного питання права,

«Брак» касаційної скарги

- (г) незрозуміло, які саме обставини, які встановив суд, скаржник не може спростувати і в якій саме справі,
- (ґ) значний суспільний інтерес не розкритий через те, що скаржник пояснює його власний інтерес й інтерес його родини, і через відсутність публікацій журналістів, теле- та радіопрограм щодо розгляду та вирішення справи,
- (д) немає аргументів саме про винятковість конкретної справи для скаржника (зокрема про те, чого суттєвого для життя він позбувається внаслідок вирішення справи), а є доводи фактично про те, що скаржник вважає рішення судів помилковими (незаконними, необґрунтованими)

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 394. Відкриття касаційного провадження у справі, відмова у відкритті касаційного провадження у справі

- 2. Суд **відмовляє у відкритті** касаційного провадження у справі, якщо:
- 5) у разі подання касаційної скарги на підставі **пункту 1 частини другої статті 389** цього Кодексу суд може **визнати таку касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті** касаційного провадження, якщо Верховний Суд уже викладав у своїй постанові висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі, і суд апеляційної інстанції переглянув судові рішення відповідно до такого висновку (крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку або коли Верховний Суд вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування **норми права у подібних правовідносинах**).

Цивільний процесуальний кодекс України

Стаття 394. Відкриття касаційного провадження у справі, відмова у відкритті касаційного провадження у справі

- 4. У разі **оскарження ухвали** (крім ухвали, якою закінчено розгляд справи) суд може **визнати касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті** касаційного провадження, якщо правильне застосування норми права є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення.

«Брак» касаційної скарги

- у скарзі на **рішення** суду першої інстанції, яку переглянув апеляційний суд, або на **постанову** апеляційного суду за наслідками перегляду рішення суду першої інстанції (пункт 1 частини першої статті 389 ЦПК) є **обґрунтування**
 - **виключно за пунктом 1 частини другої статті 389 ЦПК** (суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах), але **апеляційний суд, насправді, належний висновок урахував**
 - **підстави, визначеної у пункті 1 частини другої статті 389 ЦПК** (суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах), але **спірні правовідносини у справах не є подібними**
- в оскаржених **ухвалах** судів першої чи апеляційної інстанції (пункти 2-3 частини першої статті 389 ЦПК) **норми права застосовані вочевидь правильно**

Про майбутнє (питання для роздумів і обговорення)

1. Чи повинен саме суддя перевіряти касаційну скаргу на предмет відповідності вимогам до її форми та змісту, чи це повноваження може належати відповідальному працівникові апарату суду?

2. Чи потрібно залишати касаційну скаргу без руху шляхом постановлення ухвали суду, чи відповідальний працівник суду може у листі пропонувати скаржнику виправити недоліки?

3. Чи повинні «касаційні фільтри» бути настільки жорсткими, щоб унеможливлувати відкриття касаційних проваджень у малозначних справах за наявності суперечливої судової практики апеляційних судів і за відсутності належного обґрунтування фундаментального значення для формування єдиної правозастосовчої практики?

4. Чи повинні «касаційні фільтри» допускати можливість відкриття касаційного провадження у справі за наявності підстав для залишення без змін оскарженого судового рішення?

5. Чи потрібно передбачити у законодавстві можливість надання справам пріоритету у розгляді («політика пріоритету») залежно від категорії справи та її значення для скажника?

6. Чи потрібно зберігати у законодавстві строки розгляду касаційних скарг?

Дякую за увагу!

- Верховний Суд,
вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
- <http://supreme.court.gov.ua>,
- dmytro.hudyma@gmail.com,
- www.facebook.com/dmytro.hudyma